

#03 Habitats van de Habitatrichtlijn

Luc De Bruyn, Desiré Paelinckx

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

- ❑ Twee habitats verkeren in een gunstige, zeven in een matig ongunstige en 37 in een zeer ongunstige staat van instandhouding.
- ❑ Water- en luchtverontreiniging zijn de verstoringfactoren die voor de meeste habitats als een bedreiging vermeld worden.

#03

I	De staat van instandhouding van de soorten van Europees belang
---	---

In juni 2007 waren alle EU-lidstaten verplicht, in het kader van de zesjaarlijkse rapportering over de vordering rond de implementatie van de EU-Habitatrichtlijn¹, een uitgebreide rapportering in te dienen (artikel 17 van de Habitatrichtlijn). Die rapportering houdt onder meer in dat er per habitat van de richtlijn (bijlage I) een staat van instandhouding wordt aangegeven op niveau van de biogeografische regio's binnen de lidstaten. Daarbij eist de EU een rapportering over het hele grondgebied, zowel binnen als buiten de Habitatrichtlijngebieden.

Het uiteindelijke doel van de zesjaarlijkse rapportering is om de vordering van de implementatie van de Habitatrichtlijn en het succes ervan op te volgen op Europese schaal. Mocht uit de rapportering op termijn blijken dat de implementatie van de richtlijn de achteruitgang van de habitats niet of onvoldoende kan ombuigen in een positieve trend dan kan de richtlijn bijgesteld worden. De EU heeft met de rapportering 2007 volgende punten voor ogen:

- ❑ een eerste maal de staat van instandhouding en de daarbijhorende aspecten op een EU-schaal ten gronde te benaderen (opstellen referentiekader);
- ❑ de evaluatie van reeds waargenomen wijzigingen (positieve of negatieve trends) t.o.v. het tijdstip van het van kracht worden van de Habitatrichtlijn (1994). Dit gebeurt zowel op het niveau van de lidstaten als op het niveau van de EU. Er wordt ook gezocht naar mogelijke verklaringen.

¹) Richtlijn 92/43/EEG van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PB L 206 van 22/7/1992)

01 Toestand

Cruciaal voor het aanvatten van de toestandsbeschrijving is het hanteren van de juiste omschrijving van de habitattypes [180]. De toestandsbeschrijving in dit hoofdstuk is gebaseerd op het rapport dat België afgeleverd heeft aan Europa voor de Belgische Atlantische regio (België ten noorden van Samber en Maas) [150]. Gezien het grootste deel van de habitats voor 100 % op Vlaams grondgebied liggen (tabel 3.1) en voor de overige er geen verschil is tussen het Vlaams en Waalse deel van de regio konden de bevindingen in dat rapport overgenomen worden. Een gedetailleerde rapportering van de habitats en een meer gedetailleerde beschrijving van de gebruikte methoden, kan worden gevonden in het rapport aan Europa [150].

STAAT VAN INSTANDHOUDING				
	Gunstig	Matig ongunstig	Zeer ongunstig	Onbekend
Oppervlakte	Oppervlakte stabiel of toenemend EN niet kleiner dan de referentieoppervlakte voor gunstige staat EN geen wezenlijke veranderingen in het verspreidingspatroon binnen het areaal	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Verlies oppervlakte >1 % per jaar OF wezenlijke veranderingen in verspreidingspatroon binnen het areaal OF oppervlakte >10 % kleiner dan referentieoppervlakte voor gunstige staat	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Areaal	Areaal stabiel of toenemend EN niet kleiner dan het referentieareaal voor gunstige staat	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Verlies areaal >1 % per jaar OF de oppervlakte >10 % kleiner dan referentieareaal voor gunstige staat	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Kwaliteit	Structuur en functie (inclusief typische soorten) in goede staat EN geen wezenlijke verslechtering	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Op >25 % van de oppervlakte is de structuur en functie ongunstig	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Toekomstperspectief	Toekomstperspectief De vooruitzichten zijn uitstekend of goed; de belangrijkste bedreigingen zijn niet wezenlijk; het habitattype zal op lange termijn levensvatbaar zijn	Tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	Sterke negatieve invloed van bedreiging op de soort; slechte vooruitzichten; levensvatbaarheid op lange termijn in gevaar	Geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Globale beoordeling	Alles 'gunstig' of drie 'gunstig' en één 'onbekend'	Eén of meer 'matig ongunstig', maar geen 'zeer ongunstig'	Eén of meer 'zeer ongunstig'	Twee of meer 'onbekend', gecombineerd met alleen 'gunstig'

Tabel 3.2: Criteria gehanteerd voor de beoordeling van de staat van instandhouding voor de habitats van de Habitatrichtlijn [bron: 76].

In totaal komen 47 van de habitats van de Habitatrichtlijn voor in Vlaanderen (tabel 3.1). Die habitats kunnen worden opgedeeld in boshabitats, graslandhabitats (inclusief ruigten), heidehabitats (inclusief binnenlandse duinen), kustduinhabitats, zoetwaterhabitats (riviergebonden habitats en stilstaande wateren), moerashabitats en slikken en schorren. Habitats 1130 (estuaria) en 8130 (niet voor publiek opengestelde grotten) vallen buiten deze categorieën.

Tabel 2.1: Overzichtstabel van de beoordeling van de soorten [brongegevens: 150].

Legende

A Aquatisch

S Semi-aquatisch

T Terrestrisch

■ Gunstig

■ Matig ongunstig

■ Zeer ongunstig

■ Onbekend

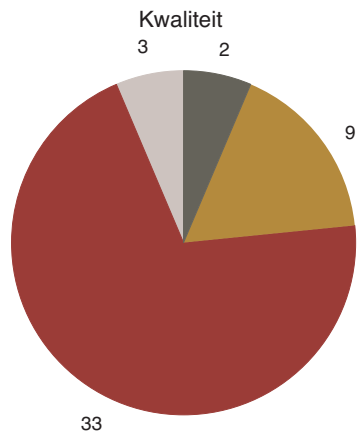
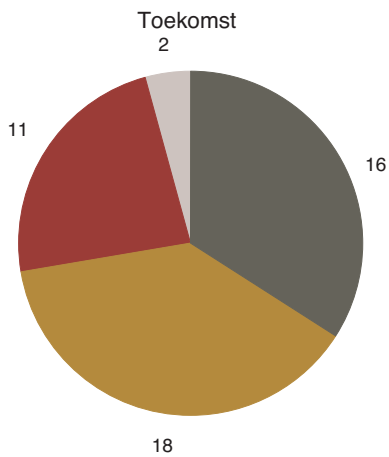
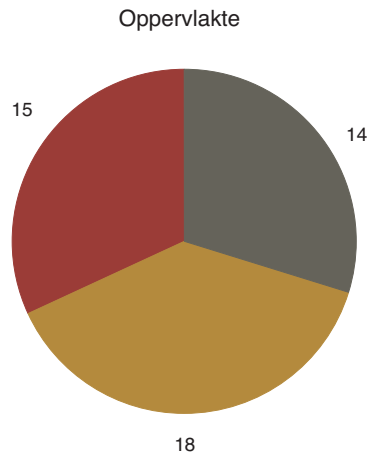
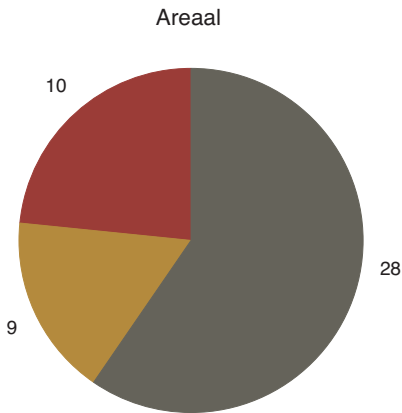
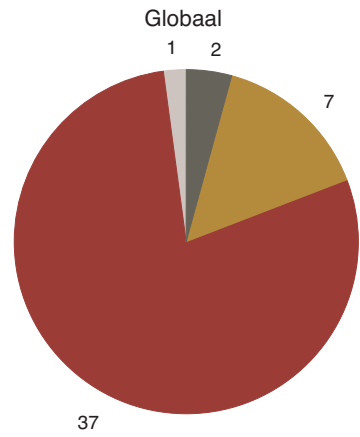
Code	Naam	% in Vlaanderen	Oppervlakt	Areaal	Kwaliteit	Toekomst	Gloobaal
Estuaria							
1130	Estuaria	100	■	■	■	■	■
Slikken en schorren							
1140	Bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten	100	■	■	■	■	■
1310	Eenjarige pioniersvegetaties van slik en zandgebieden met <i>Salicornia</i> soorten en andere zoutminnende planten	100	■	■	■	■	■
1320	Schorren met slijkgrasvegetatie (<i>Spartinion maritimae</i>)	100	■	■	■	■	■
1330	Atlantische schorren (<i>Glaucopuccinellietalia maritimae</i>)	100	■	■	■	■	■
Kustduinen							
2110	Embryonale wandelende duinen	100	■	■	■	■	■
2120	Wandelende duinen op de strandwal met helm (witte duinen)	100	■	■	■	■	■
2130	Vastgelegde duinen met kruidvegetatie (grijze duinen)	100	■	■	■	■	■
2150	EU-Atlantische vastgelegde ontcalcite duinen (<i>Calluno-Ulicetetae</i>)	100	■	■	■	■	■
2160	Duinen met duindoorn	100	■	■	■	■	■
2170	Duinen met kruipwilg ssp. <i>Argentea</i> (<i>Salicion arenaria</i>)	100	■	■	■	■	■
2180	Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale kustgebied	100	■	■	■	■	■
2190	Vochtige duinvalleien	100	■	■	■	■	■
Binnenlandse duinen + heiden							
2310	Psammofiele heide met struikheide- en brem-soorten	100	■	■	■	■	■
2330	Open grasland met buntgras- en struisgrassoorten op landduinen	> 99	■	■	■	■	■
4010	Noord-Atlantische vochtige heide met dopheide	> 99	■	■	■	■	■
4030	Droge Europese heide	> 99	■	■	■	■	■
5130	Juniperus communis-formaties in heide of kalkgrasland	100	■	■	■	■	■
7150	Slenken in veengronden met vegetatie behorend tot het <i>Rhynchosporion</i>	> 99	■	■	■	■	■
Zoet water							
3110	Mineraalarme oligotrofe wateren van de Atlantische zandvlakten (<i>Littorelletalia uniflora</i>)	100	■	■	■	■	■
3130	Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren met vegetatie behorend tot de <i>Littorelletalia uniflora</i> en/of de <i>Isoeto-Nanojuncetetae</i>	100	■	■	■	■	■
3140	Kalkhoudende oligo-mesotrofe stilstaande wateren met bentische kranswier spp. vegetaties	96	■	■	■	■	■

#03

Code	Naam	% in Vlaanderen	Oppervlak	Areaal	Kwaliteit	Toekomst	Gloobaal
3150	Van nature eutrofe meren met vegetatie van het type <i>Magnopotamion</i> of <i>Hydrocharitio</i>	62	■	■	■	■	■
3160	Dystrofe natuurlijke poelen en meren	100	■	■	■	■	■
3260	Submontane rivieren en laaglandrivieren met vegetaties behorend tot het <i>Ranunculion</i> fluitans en het <i>Callitricho-Batrachion</i>	67	■	■	■	■	■
3270	Rivieren met slikoevers met vegetaties behorend tot het <i>Chenopodietum rubri</i> en <i>Bidention</i>	100	■	■	■	■	■
Graslanden							
6120	Kalkminnend grasland op dorre zandbodem	100	■	■	■	■	■
6210	Droge halfnatuurlijke graslanden en struikvormende facies op kalkhoudende substraten (<i>Festuco-Brometalia</i>) (*gebieden waar opmerkelijke orchideeën groeien)	100	■	■	■	■	■
6230	Soortenrijke heischrale graslanden op arme bodems van berggebieden (en van submontane gebieden in binnenland Europa)	100	■	■	■	■	■
6410	Grasland met pijpenstrootje op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem (<i>EU-Molinion</i>)	100	■	■	■	■	■
6430	Voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland	50	■	■	■	■	■
6510	Laaggelegen schraal hooiland (grote vossenstaart, grote pimpernel)	50	■	■	■	■	■
Moerassen							
7110	Actief hoogveen	100	■	■	■	■	■
7140	Overgangs- en trilveen	> 99	■	■	■	■	■
7210	Kalkhoudende moerassen met galigaan en veenzegge	100	■	■	■	■	■
7220	Kalktufbronnen met tufsteenformatie (<i>Cratoneurion</i>)	80	■	■	■	■	■
7230	Alkalisch laagveen	100	■	■	■	■	■
Grotten							
8310	Niet voor het publiek opengestelde grotten		■	■	■	■	■
Bossen							
9110	Beukenbossen van het type <i>Luzulo-Fagetum</i>	0,02	■	■	■	■	■
9120	Atlantische zuurminnende beukenbossen met hulst en soms taxus in ondergroei (<i>Quercion robori-petraeae</i> of <i>Illici-Fagenion</i>)	80	■	■	■	■	■
9130	Beukenbossen van het type <i>Asperulo-Fagetum</i>	20	■	■	■	■	■
9150	Kalk beukenbos (<i>Cephalanthero-Fagion</i>)	25	■	■	■	■	■
9160	Sub-Atlantische en midden-Europese wintereikenbossen of eikenhaagbeukbossen behorend tot het <i>Carpinion-betuli</i>	30	■	■	■	■	■
9190	Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met zomereik	38	■	■	■	■	■
91D0	Veenbossen	100	■	■	■	■	■
91E0	Bossen op alluviale grond met zwarte els en gewone es (<i>Alno-Padion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>)	60	■	■	■	■	■
91F0	Gemengde oeverformaties met zomereik, steel- en gladde iep, gewone of smalbladige es, langs grote rivieren (<i>Ulmenion minoris</i>)	100	■	■	■	■	■

Figuur 3.1: Synthese van de beoordeling van de habitats van de Habitatrichtlijn. Aantal habitats per staat van instandhouding [brongegevens: 150].

- Gunstig
- Matig ongunstig
- Zeer ongunstig
- Onbekend

1.1 2010-indicator: de staat van instandhouding van de habitats van Europees belang

De staat van instandhouding van de habitats van de Habitatrichtlijn wordt geëvalueerd op basis van vier criteria: de oppervlakte van de habitat, het areaal, de kwaliteit en de toekomstverwachtingen. Die zullen verder in de tekst besproken worden. De staat van instandhouding van habitats wordt geklasseerd als gunstig, matig ongunstig of zeer ongunstig [76]. De criteria voor die scores zijn samengebracht in tabel 3.2.

Globale evaluatie

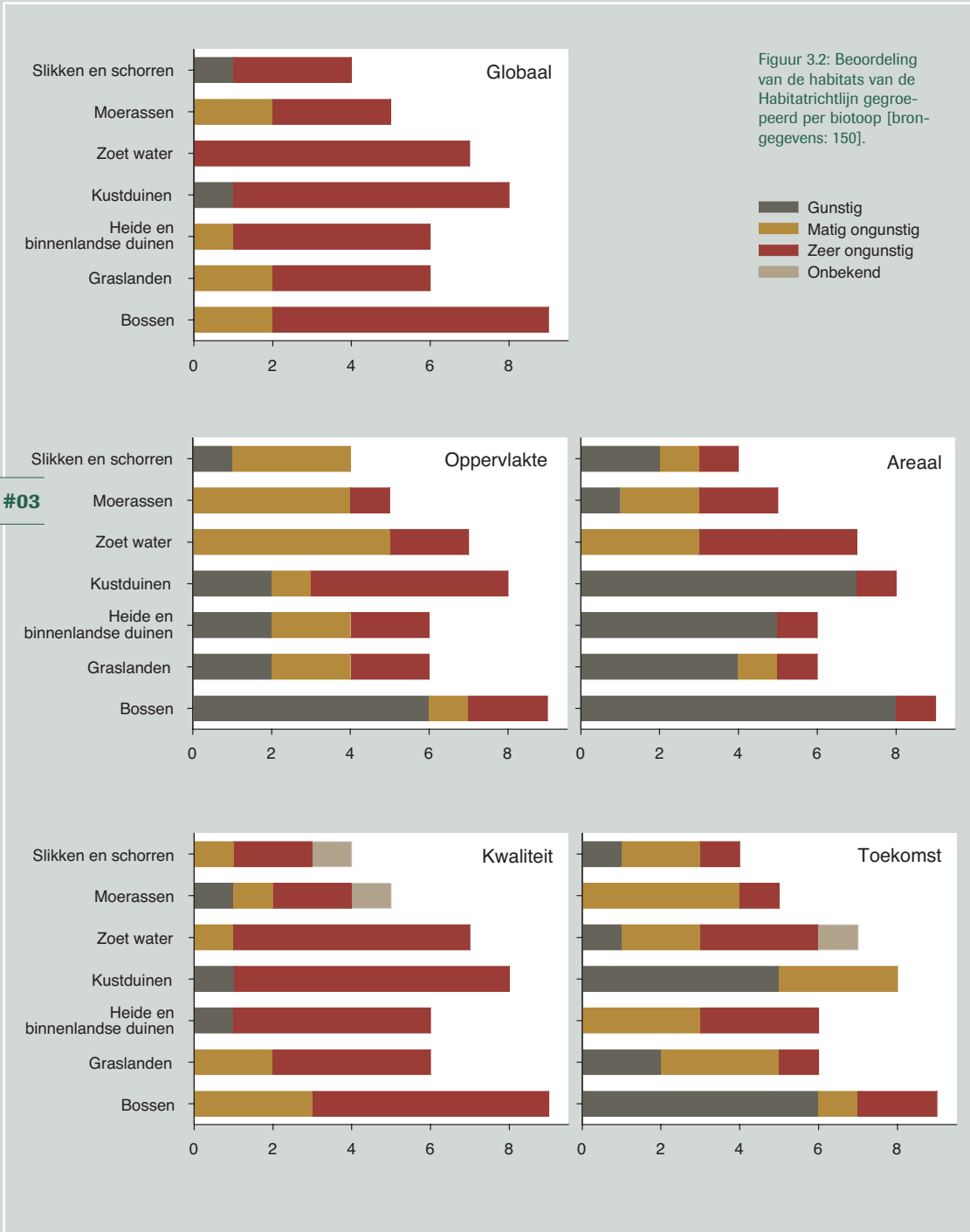
Drie kwart (37) van de habitats krijgen een zeer ongunstige score omdat minstens één van de criteria zeer ongunstig scoort (figuur 3.1). Daarnaast zijn er nog zeven habitats (15 %) die een matig ongunstig krijgen. Dit betekent dat er slechts twee habitats zijn die over de ganse lijn een gunstige score halen: één slikken en schorren-habitat (1140 - Bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten) en één kustduinhabitat (2160 - Duinen met duindoorn). Twee moerashabitats, één heidehabitat, twee graslandhabitats, en twee boshabitats scoren nog matig ongunstig. Voor één habitat is de staat van instandhouding onbekend.

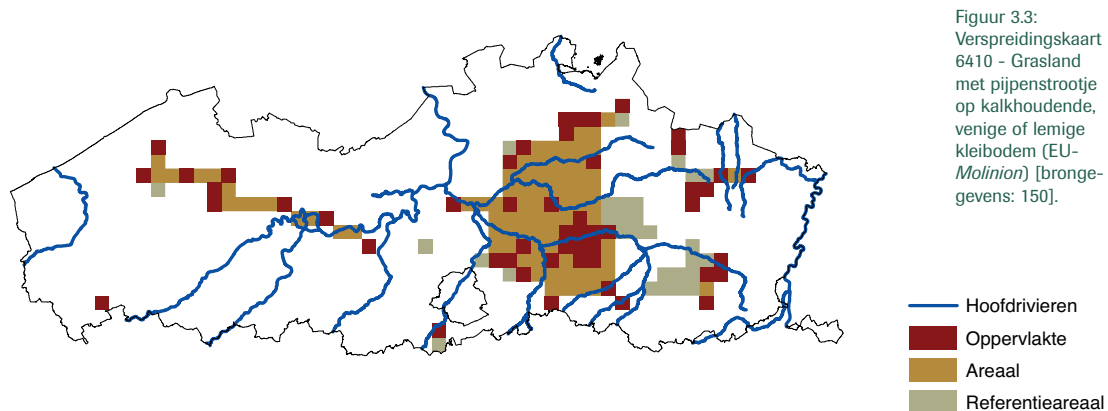
Belangrijk voor de evaluatie van de oppervlakte en het areaal van de habitat zijn de referentieoppervlakte en het referentieareaal die nodig zijn voor een gunstige staat van instandhouding. Volgens de EU-handleiding voor de rapportering [76] is dit 'de oppervlakte / het areaal die of dat groot genoeg is om het langetermijnvoortbestaan van de habitat te garanderen'. Dat referentieoppervlak/areaal dient alle oppervlakten te omvatten noodzakelijk voor het herstel en de ontwikkeling van die habitats waarvoor de actuele oppervlakte of areaal gunstig is om de langetermijnlevensvatbaarheid te garanderen. Voorwaarde is dat de referentieoppervlakte en het referentieareaal op zijn minst even groot zijn als die aanwezig op het ogenblik dat de Habitatrichtlijn in de lidstaat van kracht werd. De referentieoppervlakte en het referentieareaal moeten zowel worden gezien in het licht van de gunstige staat van instandhouding van de typische soorten van dat habitatype, als in het licht van de noodzakelijke structuren en functies om de habitat te laten voortbestaan in een gunstige staat.

Oppervlakte van de habitat

De term 'oppervlakte' staat voor de actuele oppervlakte van de habitat, waarbij, tenzij anders vermeld, 'actueel' samenvalt met de periode van de opmaak van de BWK, versie 2, met name 1997-2006 (zie figuur 3.3 als voorbeeld). De criteria voor de evaluatie zijn samengebracht in tabel 3.2.

Voor 15 habitats (32 %) krijgt de oppervlakte de beoordeling zeer ongunstig, voor 18 (38 %) is de staat van instandhouding matig ongunstig en voor 14 (30 %) is de evaluatie gunstig (figuur 3.1). Voor 33 habitats werd een ongunstige beoordeling gegeven omdat hun oppervlakte (veel) kleiner is dan de referentieoppervlakte. De bossen scoren het best voor de bossen qua oppervlakte (gunstig voor zes van de negen habitats). Geen enkele van de zeven waterhabitats en de vijf veen- en moerashabitats krijgt een gunstige evaluatie.

Areaal van de habitat

Het areaal volgt automatisch uit de oppervlakte omdat het gedefinieerd is als de kleinst mogelijke begrenzing rondom de oppervlaktevlekken (zie figuur 3.3 als voorbeeld). Daarbij worden er gaten in het verspreidingspatroon opgevuld zonder dat de habitat of de soort daar moet (kunnen) voorkomen. Die gaten worden niet opgevuld wanneer er een fysieke barrière is. De criteria voor de evaluatie zijn samengebracht in tabel 3.2.

Normaal wordt de trend bepaald tussen twee rapporteringen in (zes jaar dus), maar gezien dit de eerste rapportering is van de staat van instandhouding wordt in de EU-handleiding [76] aanbevolen de trend in te schatten t.o.v. het van kracht worden van de Habitatrichtlijn in de lidstaat. Daarom wordt de trendperiode, tenzij anders vermeld, vastgelegd op 1994-2006. Er zijn doorgaans onvoldoende data om de actuele waarden te vergelijken met die van 1994 zodat de trend wordt ingeschat via expertenbeoordeling.

Voor 18 habitats is het huidige areaal kleiner dan het referentieareaal. Het betreft voornamelijk aquatische habitats en heide- en moerashabitats. Voor die habitats is het huidige areaal te klein om het voortbestaan op lange termijn te garanderen. Er zijn 10 habitats (21 %) die een zeer ongunstige score kregen voor het areaal en negen (19 %) scoorden matig ongunstig. Voor 28 habitats (60 %) is het areaal wel voldoende om een gunstige evaluatie te krijgen. Net zoals bij de oppervlakte scores de bossen weer goed, met een gunstige evaluatie voor acht van de negen habitats (figuur 3.2). Kustduinen (zeven van de acht) en heidehabitats (vijf van de zes) scoren ook goed. Vooral waterhabitats (geen enkele gunstig) en veen- en moerashabitats (één van de vijf gunstig) scoren slecht.

Kwaliteit van de habitats

De kwaliteit (specifieke structuren en functie) omvat de verschillende ecologische processen en functies essentieel voor het langetermijnbehoud van de habitat. Voor de meeste habitats werd de kwaliteit gebaseerd op het gecombineerd voorkomen van typische soorten in de hokken van de floradatabank [258]

en/of de kwaliteit weergegeven in de Biologische Waarderingskaart [259]. Voor bossen worden de structuurvariabelen gebruikt die verzameld zijn tijdens de bosinventarisatie. Bij de beoordeling dient rekening gehouden te worden met de staat van instandhouding van de typische soorten van de habitat. Die werden geselecteerd uit Heutz & Paelinckx [103] op basis van de kenmerkendheid ervan voor de habitat. Details van de habitatspecifieke kwaliteitskenmerken en typische soorten van de habitats kunnen worden gevonden in het rapport aan Europa [150]. De criteria voor de evaluatiescore zijn samengebracht in tabel 3.2.

33 habitats (71 %) scoren zeer ongunstig en negen (19 %) matig ongunstig (figuur 3.1). Er zijn slechts twee habitats (4 %) die een gunstige evaluatie krijgen. Voor drie habitats waren er te weinig gegevens om tot een besluit te komen. De habitats met een zeer ongunstige score zijn verdeeld over alle habitatklassen (figuur 3.2). Er is telkens één met een gunstige beoordeling bij heiden, veen- en moerassypes en kustduinen.

Toekomstperspectieven

De toekomstperspectieven geven aan in hoeverre er belangrijke bedreigingen zijn en in hoeverre de levensvatbaarheid van het habitattype op lange termijn verzekerd is. Voor habitats waarvoor het areaal, de oppervlakte en de specifieke structuren en functies gunstig scoren en er geen voortdurende sterke bedreigingen zijn, worden de toekomstperspectieven gunstig ingeschat. De bedreigende factoren die in aanmerking genomen werden zijn onder meer die opgenomen onder punt 1.3 Verstoring en bedreiging. Daarnaast werd de beschermingsstatus van de habitat mee in acht genomen: is de habitat gelegen in een reservaat, militair domein, domeinbos, heeft hij een groene gewestplanbescherming of ligt hij in Habitatrichtlijngebied. Details van de criteria per habitat kunnen worden gevonden in het rapport aan Europa [150].

Voor 16 habitats (34 %) worden de toekomstperspectieven gunstig ingeschat (figuur 3.1). 18 habitats (39 %) scoren matig ongunstig en 11 (23 %) zeer ongunstig. Voor twee habitats zijn de toekomstperspectieven onbekend. De toekomstige verwachtingen zijn gunstig voor bossen (zes van de negen) en kustduinhabitats (vijf van de acht) (figuur 3.2). Voor alle andere habitatklassen zijn de verwachtingen veel slechter. Voor venen en moerassen en heides is er geen enkele habitat die een gunstig perspectief krijgt.

1.2 Verstoring en bedreiging

Bij het invullen van de habitatformulieren moesten de habitatspecialisten opgeven welke verstoringen de momenteel geobserveerde staat van instandhouding en trends hebben beïnvloed (verstoring in het verleden tot op heden) en welke verstoringen in de toekomst de gunstige staat van instandhouding van de habitats in sterke mate kunnen/zullen blijven bedreigen. Het betreft hier de instandhouding op Vlaamse schaal. Een bepaalde verstoringsfactor kan dus nog wel optreden op lokale schaal, maar niet bedreigend zijn voor het voortbestaan van de habitat op Vlaamse schaal. De EU leverde daarvoor een gestandaardiseerde lijst van mogelijke verstoringsfactoren. Voor de interpretatie van de volgende

tabellen moet men er rekening mee houden dat de opgegeven waarden het aantal habitats zijn waar de verstoring werd opgetekend. Dat betekent niet noodzakelijk dat de meest opgetekende verstoringsfactor ook de grootste verstoring veroorzaakt.

Voor alle 47 habitattypes samen werden watervervuiling en luchtvervuiling opgegeven als verstorend bij het grootste aantal habitats (18 van de 47) (tabel 3.3). Ze blijven ook de belangrijkste bedreiging in de toekomst. Negen van de 12 verstoringen zouden in de toekomst voor minder habitats een probleem vormen. Vooral de uitbreiding van geurbaniseerde gebieden en bewoning, zand- en grindwinning, en buitensport- en vrijetijdsbesteding zullen in de toekomst voor veel minder habitats een probleem vormen.

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Watervervuiling	18	18
Luchtvervuiling	18	17
Drainering	17	12
Gemengde vormen van floracompetitie (vergrassing en verbossing heide, successie graslanden, successie watertypes)	16	13
Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning	15	4
Vermesting	14	12
Buitensport- en vrijetijdsactiviteiten	12	7
Verzuring	12	11
Betreding, overgebruik	10	10
Dijken, oevers, kunstmatige stranden	9	9
Zand- en grindwinning	9	3
Totaal aantal habitats	47	47

Tabel 3.3: Meest voorkomende verstoringen voor alle 47 habitattypes [brongegevens: 150].

Voor bossen werden 29 verschillende soorten verstoring gemeld. Daarvan zouden nog 14 een probleem blijven vormen in de toekomst. Vermesting, verwijdering van dode en zieke bomen, luchtvervuiling, kunstmatige aanplantingen, verzuring, kaalkap van bossen, exploitatie zonder heraanplanting en algemeen bosbeheer waren voor zes of vijf van de negen boshabitats de meest vermelde verstoring (tabel 3.4). Van veresting, luchtvervuiling, kunstmatige aanplantingen en verzuring wordt verwacht dat ze ook in de toekomst in evenveel habitats een probleem blijven vormen. Kaalkap wordt nog maar in twee habitats als bedreiging vermeld; verwijdering van dode bomen in één. Exploitatie zonder heraanleg valt weg als bedreigingen.

Tabel 3.4: Meest voorkomende verstoringen voor boshabitats [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Vermesting	6	6
Verwijdering van dode en zieke bomen	6	1
Luchtvervuiling	5	5
Kunstmatige aanplantingen	5	5
Verzuring	5	5
Kaalkap van bos	5	2
Algemeen bosbeheer	5	1
Exploitatie zonder heraanplanting	5	-
Uitbreiding geürbaniseerde gebieden, bewoning	4	4
Heraanplanting van bos	4	4
Industriële en handelsgebieden	4	4
Herstructurering van het landbouwareaal, verkavelen	4	-
Verwijdering van ondergroei	4	-
Totaal aantal habitats	9	9

#03

Voor graslandhabitats worden 22 verstoringfactoren gemeld waarvan er in de toekomst nog 19 een rol zouden spelen. De meest voorkomende verstoring is 'Andere of gemengde vormen van floracompetitie', die voor vijf van de zes habitats gemeld wordt (tabel 3.5). Dit is natuurlijke successie (verbossing), vervilting van de grasmat en het verdwijnen van soorten, processen die het rechtstreekse gevolg zijn van milieu-invloeden en/of onaangepast beheer. Men verwacht dat dit het grootste probleem zal blijven.

Tabel 3.5: Meest voorkomende verstoringen voor graslandhabitats [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Gemengde vormen van floracompetitie (successie (verbossing) en vervilting grasmat)	5	5
Vermesting	5	4
Drainering	4	4
Luchtvervuiling	4	4
Wijziging in de cultuurpraktijken	4	4
Dijken, oevers, kunstmatige stranden, algemeen	3	3
Totaal aantal habitats	6	6

Voor heidehabitats wordt vergrassing (pijpenstrootje) en verbossing gemeld als verstoringfactor bij alle zes de habitats (tabel 3.6). Andere belangrijke factoren zijn luchtvervuiling, bosaanplanten, militaire manoeuvres en het verlaten van extensieve begrazing. De laatste drie zouden in de toekomst wel een veel minder belangrijke rol gaan spelen. In totaal werden voor het verleden 17 verschillende verstoringstypes gerapporteerd, waarvan er nog 15 een rol zouden spelen in de toekomst.

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Vergrassing (pijpenstrootje) en verbossing	6	6
Luchtvervuiling	6	6
Bosaanplanting	5	3
Militaire manoeuvres	5	2
Verlaten van extensieve begrazing	4	-
Betreding, overgebruik	3	3
Buitensport- en vrijetijdsactiviteiten	3	3
Verzuring	3	2
Totaal aantal habitats	6	6

Tabel 3.6: Meest voorkomende verstoringen voor heidehabitats [brongegevens: 150].

Voor kustduinhabitats zijn er 11 verschillende verstoringfactoren gemeld. Daarvan zouden er in de toekomst nog 10 een rol spelen. Competitie (verbossing, verstruweling en vergrassing) wordt gemeld voor zes van de acht habitats, zowel voor het verleden als voor de toekomst (tabel 3.7). De verstoringfactor 'Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning', nog gemeld voor 6 habitats in het verleden, speelt geen rol meer in de toekomst, o.a. dankzij het Duinendecreet². Voor 'Betreding, overgebruik' en 'buitensport- en vrijetijdsactiviteiten' blijft de situatie hetzelfde.

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Competitie (verbossing, verstruweling en vergrassing)	6	6
Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning	6	-
Betreding, overgebruik	4	4
Buitensport- en vrijetijdsactiviteiten	4	4
Totaal aantal habitats	8	8

Tabel 3.7: Meest voorkomende verstoringen voor kustduinhabitats [brongegevens: 150].

De belangrijkste verstoringen voor veen- en moerashabitats hebben te maken met verstoring van de waterhuishouding (tabel 3.8). In totaal werden 18 verstoringfactoren vermeld waarvan er nog 14 in de toekomst een rol zullen spelen.

² Decreet houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen van 14 juli 1993 (BS 31/08/1993) en gewijzigd bij de decreten van 21 december 1994 (BS 30/12/1994), 29 november 1995 (BS 30/11/1995), 21 oktober 1997 (BS 10/01/1998) en 18 januari 2002 (BS 13/02/2002)

Tabel 3.8: Meest voorkomende verstoringen voor veen- en moerashabitats [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Drainering	4	3
Wijzigingen van de hydrologische voorwaarden	2	2
Vervuiling	3	2
Betreding, overgebruik	2	2
Luchtvervuiling	3	2
Totaal aantal habitats	5	5

In totaal werden 40 verschillende verstoringen gemeld voor habitats gebonden aan rivieren en stilstaande wateren (tabel 3.9). Dit is het meest van alle habitatgroepen. Slechts 18 daarvan zouden in de toekomst nog een rol spelen. De belangrijkste factoren, watervervuiling (alle zeven habitats) en vermessing (zes habitats), blijven wel een belangrijke rol spelen.

#03

Tabel 3.9: Meest voorkomende verstoringen voor waterhabitats [brongegevens: 150].

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Watervervuiling	7	7
Vermesting	6	5
Windwerking, bladval en beschaduwning indien er bomen aangeplant worden op de oever	5	-
Uitbreiding geurbaniseerde gebieden, bewoning	5	-
Opstapeling van organisch materiaal	5	-
Drainering	4	1
Natuurlijke successie	4	-
Buitensport- en vrijetijdsactiviteiten	4	-
Jacht-, visvangst- of verzameltechnieken	3	3
Verzuring	3	3
Dijken, oevers, kunstmatige stranden	3	2
Gebruik van pesticiden	3	1
Invasie door soorten	3	1
Beheer van waterniveaus	3	-
Uitdroging	3	-
Totaal aantal habitats	7	7

Voor zilte habitats blijven de verstoringsfactoren gemeld voor het verleden en verwacht voor de toekomst praktisch dezelfde. Van de 13 factoren blijven er nog 12 een probleem in de toekomst. De factoren die voor de meeste habitats vermeld worden (watervervuiling 4 habitats; bootsport 3 habitats; erosie 3 habitats en scheepvaart 3 habitats) blijven dezelfde in de toekomst (tabel 3.10).

Verstoring	Historische verstoring	Toekomstige bedreiging
Watervervuiling	4	4
Bootsport	3	3
Erosie	3	3
Scheepvaart	3	3
Vermesting	2	2
Dijken, oevers, kunstmatige stranden	2	2
Drainering	2	2
Havengebieden	2	2
Piersteken	2	2
Grondverschuivingen, grondverzakkingen	2	2
Verwijdering van sedimenten	2	2
Storten, plaatsen van baggermateriaal	2	1
Wandelen, paardrijden en niet-gemotoriseerde voertuigen	2	-
Totaal aantal habitats	4	4

Tabel 3.10: Meest voorkomende verstoringen voor zilte habitats [brongegevens: 150].

02 Beleid

2.1 Planning en instrumentering

Het beleid rond de implementatie van de Habitatrichtlijn wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 9 Habitatrichtlijn. Dat hoofdstuk besteedt aandacht aan een aantal sleutelfasen in de planning, instrumentering en uitvoering van de richtlijn.

Lijst Habitatrichtlijnhabitats in Vlaanderen

Het onderzoek [150] doorgevoerd in functie van het Europese rapport over de staat van instandhouding van de habitats van de Habitatrichtlijn bracht aan het licht dat er drie habitats aangetroffen werden die niet opgenomen zijn in het Besluit inzake de vaststelling van gebieden³ en/of het Natuurdecreet⁴ en niet gemeld zijn aan de EU:

3) Besluit van 24 mei 2002 van de Vlaamse Regering (BS 17/08/2002) inzake de vaststelling van de gebieden die in uitvoering van artikel 4, lid 1, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschap van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna aan de Europese Commissie zijn voorgesteld als speciale beschermingszones

4) Decreet van 21 oktober 1997 (BS 10/01/1998) betreffende het natuurbehoud en het natuurlijke milieu, gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (BS 23/07/1999), decreet van 18 mei 1999 (BS 30/9/1999), decreet van 19 juli 2002 (BS 31/08/2002), decreet van 30 april 2004 (BS 08/06/2004), decreet van 7 mei 2004 (BS 11/06/2004), decreet van 22 april 2005 (BS 13/05/2005) en decreet van 19 mei 2006 (BS 20/06/2006)

- 3160 Dystrofe natuurlijke poelen en meren
- 3270 Rivieren met slikoevers met vegetaties behorend tot het *Chenopodietum rubri* en *Bidention*
- 6120 Kalkminnend grasland op dorre zandbodem
- 9150 Kalk-beukenbos (*Cephalanthero-Fagion*) is wel opgenomen in het Besluit inzake de vaststelling van gebieden en gemeld bij de EU, maar is niet opgenomen in het Natuurdecreet.

Er zijn ook twee habitats die voor Atlantisch Vlaanderen zijn opgenomen in het Besluit inzake de vaststelling van gebieden en het Natuurdecreet en aangemeld bij de EU waarvoor op basis van de inzichten verworven tijdens deze rapportering, moet worden besloten dat ze niet voorkomen én bij nader inzien ook niet aanwezig waren ten tijde van de aanmelding:

- 7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is
- 9110 Beukenbossen van het type *Luzulo-Fagetum* (WEL aanwezig in de Voerstreek en dus in continentaal Vlaanderen)

Een volledige opname van alle waargenomen Bijlage I-habitats in de bijlagen van het Natuurdecreet (en in de in voorbereiding zijnde aanwijzingsbesluiten) is van belang omdat die habitats anders slechts een beperkte juridische beschermingsstatus hebben, zelfs indien ze zich binnen een aangewezen Habitatrichtlijngebied bevinden (zie hoofdstuk 9 Habitatrichtlijn).

Belangrijk om op te merken is dat volgens de Habitatrichtlijn de beoordeling van de habitats uitgaat van de biogeografische regio's (Atlantisch, continentaal) die veel groter zijn dan Vlaanderen. De beoordeling (bv. afbakening referentieoppervlakte en referentieareaal) en bescherming van de habitats van de Habitatrichtlijn kan/moet dus in overleg met de buurlanden geregeld worden.

03 Kennis

De lidstaten zijn verplicht om een monitoringsprogramma op te stellen voor het opvolgen van de staat van instandhouding van de habitats zowel binnen als buiten Habitatrichtlijngebied (art. 11 van de Habitatrichtlijn). Vanaf 2013 zal de zesjaarlijkse rapportering van de staat van instandhouding van de Habitatrichtlijnsoorten ook op die monitoring gebaseerd moeten zijn [76]. Momenteel wordt voor de boshabitats een monitoring uitgevoerd via de bosinventarisatie [242]. Voor waterhabitat types is een monitoringsplan ontwikkeld via de watermeetnetten voor de Kaderrichtlijn Water [123]. De effectieve monitoring is in 2007 gestart voor stromende wateren. Binnen het project 'kwaliteitsvolle monitoring voor het beleid' wordt momenteel een haalbaarheidsstudie uitgevoerd voor het concept geïntegreerde monitoring gekoppeld aan habitats van de Habitatrichtlijn en met natte heides als voorbeeld [160]. Uit de opsomming blijkt dat nog voor een groot deel van de habitats een monitoringsplan moet opgesteld worden.

Van een aantal habitats ontbreken nog data om de staat van instandhouding grondig te evalueren (grijs in tabel 3.1). Voor een aantal habitats moet nog worden verijnd waar juist in Vlaanderen ze voorkomen. Voor de monitoring kan opstarten, is het eerst nodig om de inventarisatie af te ronden.

Het Habitatrichtlijnrapport van 2007 [150] geeft de staat van instandhouding van de verschillende habitats weer. Dit document moet als basis dienen voor de ontwikkeling van de instandhoudingsdoelstellingen op Vlaams niveau. Daarnaast worden de lidstaten ook verplicht om instandhoudingsdoelstellingen op te stellen voor de verschillende Habitatrichtlijngebieden (zie hoofdstuk 9 Habitatrichtlijn). Die instandhoudingsdoelstellingen moeten dan de basis vormen voor instandhoudingsmaatregelen. Daarvoor is een goede kennis nodig van de ecologische kenmerken van de habitats.

Met medewerking van:

An Leyssen - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Arno Thomaes - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Filiep T'Jollyn - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Heidi Demolder - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Jo Packet - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Lieve Vriens - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Luc Denys - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Steven De Saeger - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Wouter Van Landuyt - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Lectoren

Tim Audenaert - Durme vzw
Irene Bouwma - Alterra, Wageningen University and Research
Lode De Beck - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Olivier Honnay - Katholieke Universiteit Leuven, departement Biologie
Els Martens - Agentschap voor Natuur en Bos
René Meeuwis - Agentschap voor Natuur en Bos
Arno Thomaes - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Mark van Veen - Milieu- en Natuurplanbureau
Axel Verachtert - Departement Leefmilieu, Natuur en Energie
Kris Verheyen - Universiteit Gent, vakgroep Bos- & Waterbeheer